

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

The book cover features a complex marbled pattern in shades of blue, green, and brown. A dark red label with a gold border is positioned in the upper left corner, containing the author's name and the title.

C. Nyrop

To løste Gaader



338(489) Myr

1901.

fra Forfatteren

TO LØSTE GAADER

ET STYKKE DANSK
INDUSTRI- OG HANDELSHISTORIE

AF

C. NYROP

SÆRTRYK AF DANSK TIDSSKRIFT

KØBENHAVN

I. COHENS BOGTRYKKERIER
- GEORG A. BACH -

1901

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or reference number.



1785 kom to engelske Garvere Henry Nelthropp og John Joseph Harris hertil efter Opfordring af den danske Generalkonsul i London. Med rigelig Understøttelse af den danske Stat anlagde de et stort Garveri paa Retraite ved Skodsborg, og foretagsomme som de var, greb de videre om sig. 1793 fik de Bevilling til en Papirfabrik paa Ørholm, der endda udvidedes til Nymølle, 1795 anlagde de ved Retraite en Oliemølle, og straks efter begyndte de sammesteds en Farvefabrik, der dog ikke blev til noget. Det ænsedes ikke, at der i 1793 polemiseredes stærkt mod disse Udlændinge, et Blad kaldte dem »Projektmagere og Vindhandlere«, men i Længden synes Oppositionen at have faaet Ret. 1802 maatte Nelthropp & Harris sælge deres Oliemølle og Aaret efter overdrage hele deres øvrige Virksomhed til et Interessentskab.

Alene i Oliemøllen havde Staten 30,000 Rd., og det var da den, der i 1802 overtog Møllen for 50,000 Rd. En af Staten etableret Institution, »den danske Manufakturhandel«, skulde bestyre den, og da Manufakturhandelen ophørte med 1817, gik Møllen over til den danske Statsgæld. Staten var altsaa direkte impliceret i Oliemølleriets Trivsel og forsaavidt ikke uinteresseret, da der i 1817 indkom et Andragende fra Oliemøllerne ved København om Forbud mod fremmed Linolies Indførsel eller i alt Fald om Forhøjelse af den gældende Indførselstold. Denne Industri, der ligesom flere andre havde haft gode Dage under Krigen med England, følte sig nu trykket.

Andragerne har sikkert* været: Urtekræmmer Jacob Holm, der fra 1808 havde en Oliemølle udenfor Amagerport, hans Broder Urtekræmmer Henrik Holm, der fra 1811 pressede Olie paa Raadmandsvangen ved Vibenshus, Jens Schoustrup, der fra 1814 havde Bevilling paa en Oliemølle paa Amager, og Urtekræmmer C. P. Casse, der sammen med Kancellist M. Wöldike fra 1814 drev Oliemølleri paa Fredens Mølle paa Amager. Og efter nogen Tids Forløb blev deres Ønske opfyldt. Plakaten af 3. Juli 1821 kom dem imøde ved at lette Konsumptionsafgifterne og forhøje Indførselstolden. For 100 Pd. fremmed Roe-, Lin- eller Hampeolie lod den Tolden stige fra 1 Rdl. 76 Sk. til 3 Rdl. Den blev med andre Ord lidt over 5 Sk. pr. Pot.

Dette var Signalet til, at Ansøgninger om Oliemølle-Bevillinger formeligt myldre frem. Og den første paa Skansen var Kammerraad Joh. Chr. Drewsen paa Strandmøllen. Vente-tiden havde været Statsgælden for lang, den havde fundet det rigtigst at standse Oliemøllen paa Retraite, og nu købte Drewsen den nedlagte Mølle. Den var brandforsikret for 84,460 Rdl. Sølv, men blev nu solgt for 5000 Rdl. Sedler og Overtagelsen af Bankheftelsen paa 5210 Rdl. Sølv. Drewsen satte den straks i Gang, og i sit Andragende om det fornødne Privilegium kunde han — det er i Januar 1822 — sige, »at Sæbesyderne, der hidtil næsten udelukkende havde taget deres Olie fra Østersøen, nu giver min Fortrinet, og at saavel Hr. Agent Holmblad som Hr. Grosserer (Urtekræmmer C. A.) Been og Hr. (Urtekræmmer Claus) Riis allerede har købt betydelige Partier Rapsolie af mig, slaaet af sjællandsk og fynsk Frø.« Han fik Privilegiet i Marts 1822, og efter ham fulgte i København: Urtekræmmer Vilhelm Wegner ($\frac{10}{9}$ 1822) og Tømmermester, Møllebygger J. H. Breede ($\frac{16}{12}$ 1823); udenfor København: H. C. Lund i Rønne ($\frac{10}{9}$ 1822), Niels Poulsen i Odense ($\frac{12}{10}$ 1822), Greve F. A. Moltke i Bisserup ($\frac{14}{11}$ 1822), Selvejer Lars Jacobsen, Bøgehjerghuset ved Svendborg ($\frac{3}{4}$ 1823), Fr. Chr. Appel i Maribo ($\frac{1}{11}$ 1823) o. s. v.

Der opstod en hel Industri om de talrige Oliemøller. Den ovennævnte Tømmermester J. Breede fik i 1825 ti Aars Eneret

* Afgjort kan det ikke siges, da selve Andragendet synes tabt.

paa at bygge Oliemøller med en af ham anmeldt Konstruktion og Skibsbygmester Peter Jørgensen fik 1829 en lignende Eneret paa en af ham anmeldt Oliepresse. Og saa var der Tilvirkningen af de saa kaldte Hærner, de Hestehaarspuder, mellem hvilke Frøet i uldne Poser lagdes til Presning. »Den danske Manufakturhandel« havde benyttet en Sadelmager Weigand hertil, nu var Virksomheden gaaet over til Sadelmager I. R. Münnich, hvis Tilvirkningshemmelighed Drewsen forgæves søgte at erobre. Han henvendte sig endog til Kommercekollegiet herom. Sagen havde nemlig Betydning for ham, der hurtigt var bleven Danmarks største Oliemøller; den næststørste var Proprietær C. F. Berg paa Skjoldemose ved Svendborg (Bevilling $\frac{8}{2}$ 1812).

Drewsen havde taget fat med sin sædvanlige Energi. Paa en Rejse i Holland lærte han endog at raffinere Olien for ogsaa at kunne sælge Lampeolie, og i 1824 søgte han Kancelliet om Ret til at have et Udsalg af raffineret Olie i København. Han var, skriver han, i Stand til at raffinere »meget store Partier,« og Olieprisen var ved hans Virksomhed gaaet ned fra 40 Sk. til 24 Sk. pr. Pot. Urtekræmmerlavet modsatte sig med Kraft hans Ansøgning, men i November 1824 kom Bevillingen dog, og saa indbringende var Virksomheden, at han fik sin Svigersøn Kaptajn S. N. Beutner til ogsaa at anlægge en Oliemølle paa det nærliggende Springforbi. Privilegiet, der i den Anledning søgtes og udstedtes, er af 20. Maj 1826.

Fra Sommeren 1826 arbejdede nu Møllerne paa Retraite og Springforbi sammen. 1826—27 pressede de 9345 Tdr. Frø 1827—28 6875 Tdr. og 1828—29 7274 Tdr., hvorved er at mærke, at 6—7000 Tdr. var det Kvantum, der kunde presses ved normalt dagligt Arbejde, og at 9000 Tdr. ikke kunde presses uden ved i en betydelig Del af Aaret at arbejde Nat og Dag. Virksomheden gik altsaa fortræffeligt, da den i Sommeren 1830 med ét — standsede, hvorom Drewsen nærmere udtaler sig i en sidst i Maj 1831 udsendt Piece »Bidrag til Kundskab om de danske Oliemøllers Forfatning i 1831.«

Han taler heri med haarde Ord om en Forordning af 14. April 1831, der fritog nogle fremmede Produkter, hvoriblandt Hampeolie, for Indførselstold. Herved, skriver han, »er vore

Oliemøller ødelagte, piudseligen og uigenkaldelig ødelagte, Ejerne staar sønderknuste ved disse deres Virksomheds sørgelige Ruiner.« Oliemøllerne, fortsætter han, var »formelig indbudne af Regeringen til de mer eller mindre betydelige Anlæg, der nu synker ned til ingen Værd. Hvad var Konsumptionens Ophævelse for 10 eller 12 Aar siden og en Indførselstold af over 5 Sk. pr. Pot af Olie andet end en Indbydelse til Nationen at virke for denne Industrigren? For mig var i det mindste denne Foranstaltning en Indbydelse. Ved denne vækkedes hos mig Tanken om at købe den kongelige, da nedlagte Oliemølle; ved den troede jeg med Sikkerhed at turde tilraade min Svigersøn at anlægge sin Oliemølle, og ved den fremkaldtes vistnok de øvrige, nyere Oliemøller. Ingen af os anede, for hvilken Fare vi var udsatte. Og hvor ulykkelige er ikke flere Familier, der hidtil havde et tarveligt Udkomme, nu blevne ved denne Uvidenhed.« »Vi Oliemøllere fortjener vel saa meget mere at beklages, som ingen menneskelig Klogskab kunde lade os forudse vor Ulykke.« Og Ulykken rammer flere end os, siger Drewsen, »den maa have en skadelig Virkning paa Industrien i det hele; Kapitalisten vil vogte sig for at anlægge Kapitaler i et Foretagende, der kunde komme til at dele Oliemøllernes Skæbne; Fabrikanten, der behøver fremmede Penge enten til Udvidelse eller Forbedring af sin Virken, kan ej finde dem, ti hans Fabrik tilbyder i den offentlige Mening ej mere Sikkerhed for et Laan.«

Det staar herefter helt gaadefuldt, hvorfor den paagældende Forordning blev givet. Hvad var vel Grunden til, at der under 14. April 1831 udkom to Forordninger, den ene for Danmark, den anden for Slesvig og Holsten, hvorved Indførselstolden paa Hampeolie, Potaske, Vedaske, Hampefrø og Hørfrø ophævedes, naar disse Varer indførtes i det Lands Skibe, hvor de produceredes, samtidig med at der gjordes nogle Forandringer i Betalingen af Transittold og Lastepenge for nogle af disse og nogle lignende Varer.

Forordningerne udkom gennem General-Toldkammer- og Commerce-Kollegiet, og for at faa Gaaden løst søgte jeg til dette Kollegiums Forestillings- og Resolutions-Protokoller. I dem skal alle af Kollegiet for Kongen nedlagte Forestillinger

med Kongens i Resolutionsform trufne Afgørelser findes. Men min Nysgerrighed blev skuffet. I den paagældende Protokol fandtes kun Forordningens danske Tekst med Kongens egenhændige Underskrift, men hverken nogen Forestilling eller nogen Resolution! Sagen blev herved endnu uforstaaeligere, og Lysten til at faa Gaaden løst voksede, navnlig da Drewsen efter sine ovenfor nævnte vrede Ord i sin Piece skriver: »Saaledes, kun stærkere og undertiden i mindre valgte Udtryk, har Stemmer ladet sig høre i Anledning af det omhandlede Lovbud; andre har forsikret, at vort Uheld var det mindre af to, hvorimellem vor Regering havde et smerteligt Valg.«

Det er mærkelige Ord, og paa lignende tilsløret Maade udtaler »Maanedsskrift for Literatur« sig i en Anmeldelse af Drewsens Skrift (V, 1831, S. 553—68). Anmelderen anbefaler General-Toldkammeret at lægge sig efter den gode Skik at ledsage de Lovbud, der udstedes igennem det, med Motiver, men siger med et Suk overfor Forordningen af 14. April 1831, at her kunde Ønsket muligvis ikke opfyldes, »fordi politiske Grunde fraraader det.« Altsaa politiske Grunde var medvirkende. Og her er »Tidsbladet« Argus for Onsdag den 4. Maj 1831 af Betydning. Det siger nemlig, at Forordningen sikkert var uundgaelig, »naar vor Regering vilde samvittighedsfuldt opfylde sine Forpligtelser og Fædrelandet ikke skulde indvikles i Tvistigheder med fremmede Magter.«

Der pegedes herved paa Udenrigsministeriets Arkiv, og her fandt jeg hvad jeg søgte, Forhandlingerne om nogle hemmelige Tillæg til en Traktat mellem Danmark og Rusland, og svarende hertil blev der nu ogsaa funden en Pakke »Geheime Akter« i Kommercekollegiets Arkiv. Men inden jeg gaar over til at meddele, hvad de drejer sig om, skal jeg gøre opmærksom paa, at det ikke alene var de danske Oliemøllere, men ogsaa den danske Handelsstand, der følte sig ilde berørt ved Forordningen af 14. April. Københavnsposten for den 22. April siger, at den har bibragt den danske Skibsfart »et dybt Saar,« idet den giver fremmede Skibe Fordele i Danmark, »som ikke en Gang komme Landets egne Børn til Deel.« Og den fortsætter: »Vor Konges landsfaderlige Kærlighed til alle Statens

Borgere kan ikke have anet de sørgelige Virkninger, der udebliveligen synes at maatte blive Følgen.«

Men nu til de hemmelige Bestemmelser.

Da Danmark i 1767 mageskiftede Oldenburg og Delmenhorst med den storfyrstelige Del af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, knyttedes der til den paa tysk affattede Traktat nogle hemmelige Artikler, og den anden af dem bestemte, at alle russiske Koffardiskibe ladede med russiske »Landes Producte,« naar mindst Halvdelen af deres Mandskab var russisk, skulde være fri for Told og enhver Afgift i alle Hertugdømmernes Østersøhavne. Det var ikke nogen trykkende Byrde, Danmark herved paatog sig. Det var nemlig kun sjældent, at de ankommende russiske Skibe opfyldte de stillede Betingelser. Men saa erobrede Rusland Finland (1809), og nu kom der lidt efter lidt endog mange Skibe, der som hørende til det russiske Rige gjorde eller kunde gøre Fordring paa de tilsagte Begunstigelser. I 1828 begyndte den russiske Gesandt i København Baron Paul Nicolai at paatale de Rettigheder, der formentlig tilkom de finske Skibe i Hertugdømmernes østlige Havne; disse Skibe skulde regnes som russiske.

Udenvidere troede man nu ikke fra dansk Side at kunne gaa ind herpaa. Traktaten af 1767 havde kun Relation til Rusland, saaledes som det den Gang var. Sagen betragtedes imidlertid som meget ubehagelig, og den daværende Udenrigsminister Grev Ernst Schimmelmänn følte sig for i St. Petersburg, om Rusland ikke vilde være villig til at opgive Begunstigelserne i Hertugdømmerne mod andre bestemt formulerede Fordele saasom en Nedsættelse af Afgiften i den slesvigholstenske Kanal og af Indførselstolden i hele Danmark for nogle enkelte russiske og finske Varer. Men det var alt ganske geheimt, og da Schimmelmänn i December 1829 henvendte sig til Geheime-Statsminister O. R. Sehested som Præsident i General-Toldkammer- og Kommercekollegiet, betragtede denne Sagen som saa hemmelig, at han ikke behandlede den paa sædvanlig Maade i Kollegiet, men kun raadførte sig med et Par af dets Medlemmer, den Deputerede Konferensraad C. F. Schleyer og den Kommitterede Etatsraad P. Thonning, og Resultatet blev en udførlig Betænkning af 4. Februar 1830.

I denne Betænkning gaar Kollegiet ud fra, at »russische Landes Producte« i Traktaten af 1767 kun betyder raa, ikke ved Industri forædlede Produkter fra de Lande, der den Gang hørte til Rusland, og under denne Forudsætning havde Rusland efter Kollegiets Mening ikke meget at give Afkald paa. Men regnedes Finland og Kurland ind under Traktaten, kunde Begunstigelserne, Rusland skulde opgive, sættes til en Værdi af c. 7730 Rdl. aarlig, og Kollegiet opregner nu forskellige Toldbegunstigelser, som der til Gengæld eventuelt kunde indrømmes Rusland for hele Danmarks Vedkommende. Her nævnes for første Gang i Forhandlingerne Hampeolie. Det hedder i Betænkningen, at den er et »næsten udelukkende russisk Produkt, hvoraf svares i Indførselstold 3 Rdl. i Sølv pr. 100 Pd. eller c. 30 pCt. af Værdien«, og det formenes, at den toldfri Indførsel af denne Artikel kunde tilbydes uden Skade, »ti vel er der i 1828 til København indført 102,769 Pd., hvoraf Tolden beløber 3083 Rdl., men ligesom dette Produkt paa den ene Side ikke tilvirkes her i Landet, saaledes er det fornemmeligen for Sæbesyderierne uundværligt.« Hampeolien betragtedes altsaa som en temmelig ligegyldig Artikel, hvis billige Indførsel endda kunde gøre den danske Industri Nytte.

Der maatte imidlertid forhandles en god Stund endnu. Baron Nicolai satte de Begunstigelser, Rusland opgav i Hertugdømmerne, til en Værdi af c. 24,000 Rdl. I Forhold hertil stillede han Fordringer, der paany kom til geheim Forhandling i Kommercekollegiet, og endelig under 12. Maj 1830 afgav Schimmelmänn en forud af Frederik VI approberet Note, der slog Sagen fast for Danmarks Vedkommende. Nu skulde ogsaa Rusland slaa til. Men Baron Nicolai rejste til St. Petersborg, og et Svar udeblev stadig, indtil den russiske Chargé d'affaires S. Lomonosoff pludselig overrakte en Note af 19. Marts 1831 af følgende Indhold: Den danske Note af Maj 1830 var tjenlig til Grundlag for en definitiv Afgørelse; saa snart Baron Nicolai kom tilbage fra Rusland, vilde en ny Konvention blive afsluttet, men — Rusland ønskede de af Danmark tilbudte Begunstigelser satte i Kraft straks!

Her var imidlertid indtraadt et fuldstændigt Personskifte, Grev Schimmelmänn var afgaaet ved Døden den 9. Februar

1831, og Statsminister Sehested var i Marts 1831 traadt tilbage som Præsident for Kommercekollegiet. Kammerherre Fr. Lowzow var bleven Direktør i dette Kollegium, og Statsminister P. C. Stemmann var konstitueret som Chef for det udenlandske Departement. Det var til ham, Lomonosoff overgav Noten af 19. Marts, og hvad der fordredes i den, er sikkert blevet plæderet mundtlig med stor Styrke. Sikkert er det i ethvert Tilfælde, at hvor forunderlig Ruslands Fordring end var, mente Stemmann, at den burde efterkommes. Under 31. Marts nedlagde han en Forestilling for Kongen om, at Kommercekollegiet maatte faa Ordre til snarest at forelægge Hs. Majestæt den fornødne Forordning til Underskrift. Kongens bekræftende Resolution faldt den 2. April, og den 4. s. M. kommunicerede Stemmann Lomonosoff, at Sagen gik i Orden.

Men ganske uden Modstand kom Sagen ikke i Orden. Den 3. April meddelte Stemmann Kommercekollegiet den kongelige Resolution, og han sluttede sin Skrivelse med en Bemærkning om, »at det med Hensyn til de med Rusland i Gang værende diplomatiske Underhandlinger meget ønskes, at forommeldte allerhøjeste Anordninger (d. v. s. en for Danmark og en for Hertugdømmerne) med det forderligste maatte vorde bekendtgjorte i Trykken.« Det vil sige, Sagen havde den største Hast; den 3. April var første Paaskedag! Kommercekollegiet var i højeste Grad forundret, men selvfølgelig satte Kammerherre Lowzow Sagen i Gang. Torsdag den 7. April behandlede den i et Kollegiemøde, og Lørdag den 9. afgik der en længere Skrivelse fra Kollegiet til det udenlandske Departement, hvori det, inden det efterlever den allerhøjeste Befaling, ønsker at gøre Departementet opmærksom paa, at de Rusland indrømmede Begunstigelser vilde blive »præjudicerlige« for alle i danske Toldforhold privilegerede Nationer og for Danmark selv, Kollegiet havde i tidligere Skrivelser lagt Vægt paa, at de privilegerede Nationers Rettigheder og de Indenlandskes Tarv nøje paasaas, og nu fandt det Grund til at henstille, »hvorvidt der er Mulighed for ved en ny Underhandling at erholde en saadan Udvidelse i Bestemmelserne, som for den indenlandske Handels og Søfarts Tarv er nødvendig.«

Der laa heri et stærkt Angreb paa det udenlandske Departement, og Stemann besvarede det straks. Hans Svar er dateret allerede Dagen efter, nemlig den 10. April, skønt det var en Søndag: Departementet havde stadig bestræbt sig for, at de Koncessioner, der maatte gøres Rusland, blev saa lidet byrdefulde for Danmark som muligt og fik saa liden Indflydelse paa de privilegerede Nationers Rettigheder som muligt. Derfor var Toldfriheden bleven knyttet til den Betingelse, at de paagældende væsentlig russiske Varer skulde indføres i det Lands Skibe, hvor de produceredes. Saaledes formuleret krænkede Bestemmelsen ingen privilegeret Nations Rettigheder, og de kongelige Toldintrader vilde derved tabe meget mindre, end dersom Koncessionerne ikke var saaledes betingede; gav man de danske Skibe den paagældende Ret, vilde de privilegerede Stater, især England, Nord-Amerika og Sverige, der skulde behandles lige med Indenlandske, fordre den samme Ret. Overfor Rusland var Sagen tilmed afgjort, og Departementet maatte derfor finde det betænkeligt at bringe Sagen under ny Diskussion. Derved vilde de paagældende Anordningers Bekendtgørelse forhales, og det vidstes, at man fra russisk Side satte megen Pris paa, at de udkom, inden Aarets Skibsfart sattes i Gang. Udstedelsen af de fornødne Fuldmagter til Traktatens endelige Afslutning beroede, saavidt det vidstes, herpaa, og det var af Vigtighed ikke at gøre det mindste Skridt, der kunde give Rusland Anledning til at tage de gjorte Indvilligelser tilbage. Skulde det desuagtet findes, at der var overvejende Grunde for, at Koncessionerne udvidedes, hvorom Departementet ej fandt sig overbevist, saa vilde det eneste Tidspunkt, paa hvilket det uden Skade maaske kunde forsøges, være, naar der forhandlede om Traktatens definitive Redaktion.

Saa traadte Kommercekollegiet igen sammen Tirsdag den 12. April, og efter en stærk Meningskamp blev Resultatet, at Kollegiet indgik til Kongen med en Forestilling, hvorefter de to ønskede Forordninger forelagdes til Underskrift, men hvorefter det ogsaa tilraadedes at søge de med Rusland indledede Forhandlinger noget forandrede. I den kongelige Resolution af 14. April hedder det, i et meget knudret Sprog, at det er Kongens Vilje, »at de til en Udvidelse af de Rusland ind-

rømmede Fordele til alle privilegerede Nationer og til indenlandske Skibe sigtende Underhandlinger paa den af Departementet antydede Maade indledes ved Traktatens definitive Redaktion.«

Saa udkom da Forordningerne af 14. April 1831, der, som Københavnsposten af 22. April siger, af Handelsstanden modtoges »med Konsternation«. Der var Utilfredshed med dem i vide Kredse. Handel og Skibsfart følte sig ilde berørte, og Oliemølleriets var efter Drewsens Udtalelser haardt ramt. Stemmann kunde ikke være tilfreds med den Vending, Sagen havde faaet, og i Kommercekollegiet var man paa ingen Maade glad, saaledes som det kan ses af et Brev, den Kommitterede i Kollegiet Etatsraad H. Bech troede det rigtigt at tilskrive sin Chef Kammerherre Lowzow allerede den 13. April. Det begynder saaledes: »Den paatrængende Hurtighed, hvormed efter Omstændighedernes Medfør den russiske Traktatsag i Torsdags og igaar maatte diskuteres i Kollegiet, har for mig medført en dobbelt Ubehagelighed, dels har jeg ikke kunnet gøre mig bekendt med anteacta i denne vigtige Forhandling, hvilke indtil jeg i Kollegiet i Torsdags Formiddag den 7. ds. modtog Kandidat Wedels Note til Gennemlæsning, var mig aldeles ubekendte, da Sagen aldrig tilforn har været undergivet kollegial Behandling, dels tror jeg, at de i Kollegiet tildels af mig anførte Grunde for og Forslag til at modificere de diplomatiske Forhandlingers Resultat . . . ikke har kunnet skænkes den Opmærksomhed, som de efter min Overbevisning fortjente.« Etatsraad Bech ligesom ogsaa Kammerherre Lowzow var nærmest tilbøjelige til ikke at ville betragte det som en Ulykke, hvis Traktaten af 1767 forblev uforandret. Hvad Danmark skulde yde som Erstatning for en Forandring var efter deres Mening byrdefuldere end de gamle Forpligtelser. Sindene var stærkt bevægede i den gamle Kollegialbygning, der voksede Rygter op paa alle Trapper og i alle Korridorer. Kampen om de geheime Forhandlinger, der selvfølgelig sivede ud, var en frugtbar Jordbund, saaledes som det kan ses af et Brev fra daværende Kancellist P. V. Jacobsen til hans Ven Adjunkt P. C. Adler i Ribe.*

* Breve fra P. V. Jacobsen. Ved Julius Clausen. 1899, S. 149—50.

Der var nu først Spørgsmaalet Stemann. Vilde hans Konstitution som Chef for det udenlandske Departement blive fulgt af en endelig Udnævnelse eller vilde han gaa tilbage til Kancelliet, hvor langtfra alle var ham venlige. Jacobsen skriver: »at han (d. e. Stemann) ikke tror at blive Udenrigsminister, kan sluttes deraf, at han for en 14 Dage siden (d. v. s. just paa den Tid, da Resolutionen af 14. April faldt) gjorde et stort Gilde for Kollegiets (d. e. Kancelliets) øvrige Medlemmer, hvilket Gilde blev i Byen kaldet det store Forsoningsmaaltid, da Øjemedet klarligen var at bringe et om end blot udvortes taaleligt Forhold tilveje.« Og saa var der selve Traktatforhandlingerne med deres uheldige Frugt, Forordningen af 14. April. Her maatte Stemann paany holde for i Forbindelse med Grosserer Theodor Suhr. Ja denne sidste var efter Rygterne Skyld i det hele. Og forsaavidt er Brevet af stor Interesse. Det løser nemlig en anden Gaade, som har beskæftiget flere end én, siden Fru Heiberg i sine Erindringer (II, S. 98—99) efter Suhrs egne Meddelelser til hende har fortalt, at hans Kolleger paa Børsen en Gang efter Aftale vendte ham Ryggen, men uden at Fruen kunde oplyse, naar det skete eller hvorfor.

Efter de svirrende Rygter fortæller P. V. Jacobsen, at Grosserer Suhr en Gang i 1830, for at tjene en Slump Penge, havde gjort Paastand paa toldfri Indførsel af en Ladning Hampeolie fra Rusland i Henhold til en gammel Traktat, der ingensinde var overholdt og ingensinde var publiceret. Russerne havde straks taget sig heraf, og Stemann, der mente, at man skulde holde sit Ord, havde understøttet Suhr ved at erhverve en kongelig Resolution, som han straks kommunikerede det russiske Gesandtskab og derpaa Toldkammeret. Da saa Forordningen af 14. April kom, blev Børsen vred, og man besluttede at gøre, hvad man paa en Maade kunde, nemlig at kaste Suhr ud af Børsen. Tilfældig kom han imidlertid ikke paa Børsen den paagældende Dag, og da man Dagen efter var bleven lidt koldblodigere, fik han blot en Del Grovheder.

Saaledes fortæller Jacobsen, sandt og usandt imellem hinanden. Men at Børsens Optræden har været en alvorlig Sag for Suhr, er sikkert. Da han mange Aar efter fortalte Fru Heiberg Begivenheden, sitrede hans Stemme og blegnede hans

Kinder endnu ved det blotte Minde, medens han udførligt gjorde Rede for en Række Enkeltheder, »der, som mig syntes«, skriver Fru Heiberg, »slaaende beviste hans Uskyldighed, men uvidende som jeg var og er i slige Sager, har det ikke været muligt nu, saa mange Aar efter, at fastholde alle disse Details.«

Under disse Omstændigheder er det Umagen værd nærmere at undersøge, hvad det er, man kan have bebrejdet Suhr. Her maa det nu først afvises, at det skulde være ham, der havde sat hele Sagen i Gang; han havde ikke den fjerneste Interesse i den gamle Traktat af 1767, der kun angik Hertugdømmernes Østersøbyer. Men som sikkert tør det betragtes, at han paa en eller anden Maade har faaet Kundskab om de hemmelige Forhandlinger, der afsluttedes med Schimmelmanns Note af 12. Maj 1830. Trods al Forsigtighed er de blevne røbede; og Suhr var ikke den eneste, for hvem de røbedes. Den 2. Maj 1831 skriver Kammerraad Drewsen fra Strandmøllen til Etatsraad H. Bech, at han »lykkeligvis« i Sommeren 1830 erfarede, at Tolden paa Hampeolie vilde blive hævet. »Jeg siger lykkeligvis,« skriver han, »ti uden det Vink, som en Mand, der vilde redde os for en dobbelt Ulykke, gav mig, havde vi som sædvanlig købt flere Tusinde Tønder Frø.« Dette undlod Drewsen og hans Svigersøn Beutner nu, ja Drewsen standsede omtrent straks Oliemøllen paa Retraite, hvad der viser, at den paa-gældende Mand maa have budt store Garantier i Henseende til at vide Besked; ganske underordnet har han næppe været. Og muligvis er det da den samme, der ogsaa har givet Suhr et Vink, hvad der her havde den Virkning, at J. P. Suhr & Søn sluttede om en Ladning Hampeolie i russiske Skibe og i sidste Kvartal af 1830 lod Olien lægge paa Kreditoplag her.

Dette skete selvfølgelig helt aabenlyst. Drewsen beretter i sin Piece, at det vakte Opsigt paa Børsen, at der i Sommeren 1830 blev sluttet om et betydeligt Parti Hampeolie, og Etatsraad, H. Bech omtaler i en Notits af 18. Maj 1831 til Kammerherre Lowzow, at et i September 1830 opstaaet Rygte om, at Tolden paa Hampeolie vilde blive hævet, lod Indførslen af denne Vare stige betydeligt, Partier af over 400,000 Pd. kommitteredes fra Rusland. Det stemmer fuldstændigt hermed, at en Attest fra Københavns Kreditoplag af 22. April 1831 viser, at J. P. Suhr

& Søn fra fjerde Kvartal 1830 havde liggende 355,087 Pd. Hampeolie, et Kvantum hvis usædvanlige Størrelse bedst ses deraf, at samtidig havde Jacob Holm, J. Bech jun., N. H. Husted, N. Møller, Jacob Holmblad og Claus Riis tilsammen kun 389,083 Pd., og saa var der yderligere den Forskel, at medens Suhr's Olie som indkommen i russiske Skibe, efter at Forordningen af 14. April 1831 var udkommen, var toldfri, skulde der stadig betales Told af den øvrige Hampeolie.* Og det er naturligvis dette, der har drillet. Det Toldbeløb, som J. P. Suhr. & Søn avancerede, var ikke mindre end 10,650 Rd.

Selvfølgelig var det kedeligt for de andre Hampeolie-Importører, som ingen Vink havde faaet, saaledes at se sig distancerede. Men saa lidt som det kan bebrejdes Drewsen, at han efter at have faaet Vinket standser sin Oliemølle uden at underrette Landets øvrige Oliemøllere om, hvorfor han gør det, saa lidt kan det bebrejdes J. P. Suhr & Søn, at de indforskriver Hampeolie i russiske Skibe uden at underrette de andre Importører om Grunden hertil. Enhver af disse havde afgjort handlet paa samme Maade, hvis de havde været saa lykkelige at faa det nødvendige Vink. Men gnavne var de selvfølgelig, og efter den 19. April indkom der naturligvis en Række Andragender Sagen vedrørende til Kommercekollegiet, Grossererne Jacob Holm og Jørgen Bech ligesom Sæbesyderne Agent J. Holmblad, N. J. Møller og Thomas J. Thønnesen søgte alle i deres Vaande til Kollegiet. Og for saa meget som muligt at komme dem imøde resolverede Frederik VI under 8. Maj 1831, at naar de i Forordningen af 14. April 1831 nævnte Artikler indførtes i danske Skibe, der bevisligen havde været befragtede til russiske Havne, forinden bemeldte Forordnings Publikation, maatte de nyde samme Begunstigelser i Henseende til Indførselstold og øvrige Afgifter, som naar de indkom i russiske Skibe.

Regeringen begyndte at hjælpe paa de mindre heldige Følger af April-Forordningen, og hertil hørte det sikkert ogsaa, at den danske Gesandt i Stockholm, Gehejmekonferensraad

* Her maa dog gøres opmærksom paa, at de samme russiske Skibe, der bragte den Suhr'ske Olie, medbragte c. 26,000 Pd. til Agent Holmblad og c. 50,000 Pd. til Grosserer Bech. Er dette kun et Tilfælde?

Hans Krabbe-Carisius den 16. Maj blev udnævnt til Gehejme-Statsminister og Chef for det udenlandske Departement. Det blev ham, der fortsatte og afsluttede Forhandlingerne med Rusland, og det paa en saadan Maade, at den ildesete Forordning af 14. April blev hævet ved en ny Forordning af 27. August, og saaledes at der til Traktaten af 1767 blev føjet en Additioneltraktat af 14. Oktober, alt endnu i 1831. I denne Traktat fastsloges det, at Finland og Kurland havde alle de samme Rettigheder i Danmark, som der tilkom det russiske Flag, men saa fik ogsaa Danmark en Del Rettigheder i Finland, som det ikke hidtil havde haft. Og i en hemmelig Artikel fastsloges det dernæst, at Forordningen af 27. August 1831 skulde bestaa uforandret, til det anderledes bestemtes af de to kontraherende Parter.

I den nævnte Forordning, der er adskilligt mere omfattende end April-Forordningen, raadedes der Bod paa Bestemmelsen, hvorefter fremmede Skibe med Hensyn til visse Varers toldfri Indførsel var gunstigere stillede end danske. Nu gjaldt Toldfriheden, »uanset i hvilken Nations Skibe disse Vareartikler maatte indføres.« Men Toldfriheden paa bl. a. Hampeolie vedblev uforandret. I denne Henseende synes Regeringen ikke at have gjort det fjerneste Skridt; den har ganske sikkert ikke godkendt Drewsens Betragtninger, hvad man muligvis kan se bl. a. deraf, at Kammerjunker O. J. Rawert, der var surnumerær Kommitteret i Kommercekollegiet og Redaktør af »Handels- og Industri-Tidende«, i dette sit Blad drager i Leding mod Drewsen og endnu den 6. August 1831 offentliggør en længere Artikel, der gaar ud paa at vise, at Hampeoliens Toldfrihed ikke kunde have nogen særlig skæbnesvanger Indflydelse paa det danske Oliemølleri, der væsentlig pressede Raps. Og sikkert er det, at Oliemølleriets vedblev.

Der blev stadig søgt om nye Bevillinger. Ti selv om det ikke kan regnes, at Prokurator Søren Nielsen i Randers just den berømte 14. April 1831 fik Bevilling paa en Oliemølle, kan det nævnes, at Brødrene Carl og Johannes Quist i Aalborg samt Købmand Christian Bang i Aarhus fik Oliemøllebevillinger i Oktober 1831, ligesom at Cand. jur. J. Obel paa Hulemose ved Vordingborg og Købmand Christen Bagger Frausing

i Aarhus fik Bevillinger i 1832 o. s. v. Og særlig kan der gøres opmærksom paa, at baade Holmblads og Jacob Holms Oliemøller vedblev uforstyrrede, og at den af Urtekræmmer Casse og Kancellist Wøldike paa Fredens Mølle begyndte Oliemølle noget senere voksede sig stor under Grosserer J. Owen.

Det synes næsten, som om Drewsen hellere havde maattet være uden det Vink, som han fik i 1830, og som han den Gang betragtede som en Lykke. Og muligvis maatte Grosserer Suhr ogsaa helst have været uden dette Vink; han havde i alt Fald derved undgaaet nogle pinlige Timer, hvormeget det end maa siges, at de væsentlig paaførtes ham ved andres Misundelse.

Men en Hemmelighed, der griber væsentlig ind i det daglige Forretningsliv, vil i de fleste Tilfælde — ikke blive bevaret. Det viste sig her, og det saas paa sin Vis allerede ved Traktaten af 1767. Efter Vedtagelsen af dens ovenfor nævnte hemmelige Artikel blev det indskærpet Toldautoriteterne i Hertugdømmernes Østersøbyer, at de i paagældende Tilfælde skulde give Indberetning om de Toldafgifter, de vedkommende russiske Skibe efter de almindelige Bestemmelser havde at erlægge, men ikke opkræve dem. At dette betød det samme som Toldfrihed, nævntes imidlertid ikke, geheimt skulde det jo være. Men de Handlende i Slesvig og Holsten fik dog hurtigt Nys om den Rusland i visse Tilfælde indrømmede Toldfrihed, hvad der gav Anledning til heftige Klager, som Regeringen alt den Gang delvis maatte komme imøde.







